

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

**ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА
ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 2 курсу 231 групи
Спеціальності 011 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми першого бакалаврського рівня
Кривонос Людмила Михайлівна

Керівник к.пед.н., доцент Чабан О.В.

Рецензент вихователь вищої категорії

Державної установи

«Дошкільний навчальний заклад»

(ясла-садок) м.Херсон

Національної поліції України

Вовкогон Л.А.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження	6
1.1. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку	6
1.2. Стилi сімейного виховання як умова формування особистості дитини.....	11
Розділ 2. Шляхи впливу стилю сімейного виховання на емоційну сферу дітей дошкільного віку	18
2.1. Особливості діагностики психоемоційного стану дітей в залежності від стилю сімейного виховання.....	18
2.2. Експериментальне дослідження впливу стилю сімейного виховання на емоційну сферу дошкільників.....	20
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	33
Додаток А. Таблиця «Стилi сімейного виховання та типи дитячо-батьківських відносин».....	33
Додаток Б. Кодекс академічної доброчесності.....	35

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дошкільне дитинство є найбільш безтурботним і чудовим періодом пізнання навколишнього середовища і перших кроків на життєвому шляху. Саме в цей період відбувається становлення та розвиток майбутньої особистості дитини, формування її ключових якостей. Основним середовищем і водночас джерелом формування особистості дитини виступає сім'я. Саме в ній відбувається і формування і розвиток особистості дитини, саме вона впливає на її психоемоційний стан, що виступає запорукою психічного здоров'я дитини.

У кожній сім'ї складається своя чітко визначена система виховання дітей, зумовлена як внутрішніми (індивідуальними), так і зовнішніми чинниками. Для кожної дитини в період дорослішання стиль взаємовідносин у сім'ї, спілкування із батьками відіграє важливу роль і вирішально впливає на формування її емоційної сфери. Досвід спілкування дитини із батьками накопичується і поступово трансформується в риси характеру й якості особистості. Однак якщо батьки поведуть себе деструктивно, то їх вплив руйнівний, тому що виникає відчуження, неповага один до одного, що призводить до емоційного дискомфорту, появи тривожності.

Дошкільний вік виступає сприятливим для становлення емоційної сфери дитини. Саме в цей період інтенсивно розвиваються емоції, на які визначально впливають умови сімейного виховання. Разом із тим, недосконалість виховної тактики, як стверджують науковці, може призвести до появи низки проблем в емоційному розвитку дитини [30]. Важливість теоретико-практичного опрацювання питання, потреба виокремлення оптимальних методів впливу на дошкільників для підтримки їхнього ефективного особистісного розвитку, визначили необхідність вивчення специфічних рис сімейного виховання та його

впливу на становлення особистості дошкільників, що обумовило вибір теми дослідження «Вплив стилю сімейного виховання на емоційну сферу дошкільників».

Науковці, які працюють у царині дитячої психології, досліджували різні аспекти дотичні до нашої проблеми. Питання становлення психоемоційної сфери порушували Л. Абт, Л. Беллак, Л.Виготський, К.Ізард, Н. Семаго, М. Семаго, М. Тіхонова. Проблему сімейної ситуації та її вплив на психоемоційний стан дитини аналізували Л.Вегнер, К.Ізард, Т.Кравченко та інші.

Мета роботи – дослідити психологічні засади стилів сімейного виховання та визначити їхній вплив на емоційний розвиток дітей дошкільного віку.

Відповідно до теми й мети випускної роботи визначено такі **завдання**:

- 1) вивчити теоретичні основи емоційного розвитку дітей дошкільного віку;
- 2) схарактеризувати стилі сімейного виховання як основну умову формування особистості дитини;
- 3) з'ясувати особливості діагностики психоемоційного стану дітей в залежності від стилю сімейного виховання.

Об'єкт дослідження – емоційна сфера дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – вплив стилю сімейного виховання на емоційне сферу дошкільників.

Методи дослідження. Вирішення поставлених завдань, окресленої мети дослідження потребувало застосування методів теоретичного рівня (аналіз, синтез, узагальнення та систематизація даних), методів психодіагностики (тест-опитувальник батьківського ставлення (А.Варга, В.Столін), проєктивна методика «Малюнок сім'ї») та статистичних методів.

Практична значущість отриманих результатів визначається з'ясуванням психологічних та змістових характеристик емоційної сфери дошкільників, що можуть бути корисними для вихователів дошкільних закладів освіти, здобувачів вищої світи під час підготовки до практичних занять та виконання курсових проєктів.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку

Характеристику емоційного розвитку дітей дошкільного віку необхідно розпочати з визначення цього періоду в психолого-педагогічній науці.

Дошкільний вік традиційно трактуємо як «період життя дитини у широкому розумінні від народження до початку навчання у школі, у вузькому від 3 років до 6 (7) років» [13, с.240]. У класичній вітчизняній дитячій психології вважають, що саме в цьому віці «закладаються досконаліші форми соціальної компетентності, формується основа для майбутньої шкільної зрілості» [13, с.240]. Як правило, дослідники виокремлюють: молодший дошкільний вік (від 3 до 5 років) і старший дошкільний вік (від 5 до 6 років). Психологічну структуру дитячого віку визначають кризові рамки: кризи трьох і семи років.

Формування особистості дитини дошкільника відбувається через емоційний розвиток, що виступає важливим чинником її соціалізації. У дошкільному віці емоції стають першопочатковим засобом пізнання довкілля, виступають джерелом формування свідомості й одночасно засобом регулювання спільної діяльності. Потреба в емоційному спілкуванні та отриманні в ньому позитивних вражень та емоцій виходить на передній план як одна з найважливіших, що з розвитком особистості удосконалюється за формою і змістом.

«В умовах глобалізаційних змін, – стверджує сучасна дослідниця С. Михальська, – на часі модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс. Дошкільна освіта як перша самоцінна ланка має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити,

збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності» (Михальська С.) [22, с. 158–159].

Первинним оточенням емоційного розвитку дитини є сім'я. В умовах повноцінного родинного виховання рівень розвитку емоційної сфери дитини залежить від різних чинників: характеру взаємовідносин, ступеня емоційного контакту з батьками, досвіду емоційної взаємодії та спілкування. Високий рівень емоційного розвитку – умова успішної адаптації дошкільників у будь-якій сфері .

Сучасні науковці В. Маленіна та Л. Онуфрієва стверджують, що на психоемоційний розвиток дошкільника впливають різні детермінанти: спадковість, середовище, активність. Дослідники вказують на залежність від генотипу таких властивостей як екстраверсія/інтроверсія, емпатійність, темперамент, що взаємодіють із навколишнім середовищем: сім'єю, де дитина народилася, стосунками в ній, взаєминами різних поколінь у сім'ї, ставленням до дитини, наявністю/відсутністю братів чи сестер, розвитку особистісних якостей батьків, стосунків із однолітками та в колективі, засобів масової інформації. Несприятливий вплив цих факторів призводить до виникнення стану тривожності у дитини (Маленіна В.М., Онуфрієва Л.А.) [21].

У дошкільному віці емоційна сфера дитини характеризується спокійним емоційним фоном сприйняття, проявом емоцій за ланцюжком «бажання – уявлення – дія – емоція», більш керовані емоційні процеси, розвиток емоційного передподиву, поява афективних реакцій, поява нових мотивів для діяльності, здатність оцінювати свою поведінку.

Дитина в цьому віці відчуває різноманітний спектр емоцій. Її почуття й переживання в основному залежать від того, що вона

переживає в родині, в сімейному колі. Поява нових емоцій пов'язується з новим набутим досвідом дитини, вміннями та інтересами.

Поступово емоції та почуття поповнюються та ускладнюються. Так, В. Мінаєва стверджує, що із дорослішанням у період середнього дошкільного віку змінюється структура емоційних процесів. Додаються складніші форми сприйняття, образне мислення, уява, які функціонують наряду з уже існуючими вегетативними й моторними компонентами. Дитина вміє проявляти свої емоції й почуття не лише стосовно моменту реальності, а й з приводу майбутніх дій. До того ж переживання стають глибшими (Мінаєва В.) [23].

Головною складовою розвитку дитини-дошкільника є емпатія, що полягає в здібності до співчуття й розуміння переживань та емоцій інших. Дитина з розвинутою емпатією завжди допоможе іншому, легше навчається й соціалізується, здатна до безконфліктного спілкування.

Дослідження провідних психологів Л. Виготського та К. Ізарда дозволили науковцям виділити й пояснити специфічні властивості емоційного розвитку дошкільників:

1. Слабке визрівання позитивних базально-соціальних емоцій. Обтяжуючими факторами виступають: відсутність доброї, ласкавої участі в ранній адаптації дитини до навколишнього середовища членів своєї родини; недостатній словесний й предметний супровід матір'ю періоду адаптації до 3 – 6 місяців; штучне вигодовування дитини; недостатня увага матері до плачу й криків дитини як емоційних сигналів з її боку.
2. Перебільшення швидкості афективної реакції над дією, мовленням, думкою, що обумовлено: неухважним ставленням матері до активного періоду дитини з 3-х місячного віку; ранньою «самотійною діяльністю»; недостатньо розвинутою предметно-ігровою, сенсомоторною діяльністю; залучення

дитини до кола психогенного поля сім'ї, інших оточуючих дорослих.

3. Пізня диференціація мислеутворюючих процесів, сприйняття, уяви, що детермінується: багатоаспектною, значною за обсягом, недитячою інформаційною галуззю; штучне придушення інтересу через нестачу матеріальної наочності й практичної діяльності; відсутність у дитини можливості самостійної адаптації дослідження простору й навколишнього середовища; ненасиченістю спільної з матір'ю сюжетно-відображаючої діяльності. Неможливість дитини оцінити ефективність свого реагування. Змішана оцінка – позитивно – негативна. Обтяженням цієї особливості виступають: відсутність змісту творчих ігор, відсутність театралізованої самостійної діяльності, відсутність системного підходу до ігрової діяльності вцілому (Ізард К.) [14].

Психологи та педагоги рекомендують, починаючи з 3 – 4 років у дитини вдома повинні бути постійні обов'язки: підтримувати порядок в іграшках, поливати домашні квіти, допомагати накривати на стіл і т. ін. З дорослішанням дитини обов'язки розширюються. Так, дошкільники 5 – 6 років можуть доглядати за своїм одягом, взуттям, прибирати ліжко, слідкувати за наявністю зубної пасти, туалетного паперу, якими користується вся сім'я, брати участь в приготуванні вечері, годувати домашніх улюбленців і т. д. Все це, з одного боку, є реальною основою для зміцнення почуття власної гідності, гордості, з іншого – формує працьовитість наряду з іншими якостями особистості.

Подальший розвиток цієї моральної якості буде залежати від атмосфери взаєморозуміння і взаємодопомоги у сім'ї, від її трудових традицій.

Дослідники з'ясували, що формуванню трудової діяльності дошкільника, зміцненню любові та інтересу до праці перешкоджає

невміння батьків створити у дитини емоційно-сприятливий настрій для виконання трудових завдань, обов'язків, підтримати її зусилля, вчасно допомогти, підкреслити корисність здійсненої роботи. Негативно впливають нетерпіння, дратівливість батьків з приводу нестачі трудових умінь дитини, які обумовлені віковими психологічними особливостями. Негативно також позначаються на розвитку дитини переоцінка його можливостей або велика кількість трудових обов'язків.

Сучасні дослідження свідчать, що потреба в емоційному насиченні вроджена і постійно розвивається. В її структурі наявні позитивні і негативні емоції, однаково необхідні дитині для повноцінного розвитку. Шкідливим вважають психологи тільки їх надлишок, а небезпечною – зайву інтенсивність. Тому якщо в родині трапилось горе, то не слід приховувати його від дитини. В іншому випадку дорослим доведеться вести себе неприродньо: прикидатися, зображуючи безтурботний стан, зберігаючи звичний спосіб життя.

Дитина має право знати, що відбувається в родині, а завдання батьків – повноцінно вводити її в різні життєві ситуації так, щоб не нашкодити розвитку. Розумно залучити дитину в діяльність, яка зробить її в певній мірі причетною до сумних сімейних подій і відверне від сумних думок.

Отже, для емоційного розвитку дитини дошкільного віку важливо не збереження одноманітно позитивних станів, а їх постійний динамізм, зміна в межах певної інтенсивності. Мозок дитини потребує напруги, тренування, інакше настає емоційний голод, який спричиняє нудьгу, тугу, пригнічений настрій. Стикаючись з життєвими негараздами, тяготами, діти стають мужніми, витривалими, врівноваженими, але це відбувається тільки завдяки розумному вихованню, коли відчувають розуміння дорослих, їх любов і підтримку, готовність прийти на допомогу в скрутних обставинах. До життєвих ситуацій, що викликають страх, тривогу, смуток, дитину необхідно заздалегідь готувати.

Наприклад, до візиту до зубного лікаря, до від'їзду тата в тривале відрадження, до майбутньої тимчасової відсутності мами в зв'язку з тим, що їй чекає операція, і т. ін.

1.2. Стилi сімейного виховання як умова формування особистості дитини

Виховання в кожній родині є унікальним, властивим тільки їй. Розвиток дитини як особистості, а саме формування її цінностей, установок, психоемоційної сфери, усвідомлення сутності сімейних і соціальних ролей, залежить в більшій мірі від дитячо-батьківських відносин.

На формування стилю виховання, від якого залежить виховна стратегія сім'ї, впливає велика кількість факторів: спосіб життя сім'ї, рівень культури, історія утворення сім'ї, рівень виховання самих батьків, ставлення до виховання і багато іншого. Саме вони і визначають кардинально мету, напрям і інструменти виховного впливу батьків на дітей.

Психологічна атмосфера і психологічний клімат відображають систему цінностей, притаманних сім'ї. Вони знаходять відображення в формах, методах, прийомах і засобах сімейного виховання. Стійкий емоційний настрій виникає в сукупності з настроями всіх членів сім'ї, а також в період душевних переживань, відносин один до одного, ставлення до праці, до навколишнього середовища, до тих подій, що відбуваються навколо. Психологічний клімат у родині, характер виконуваних близькими дорослими формальних та неформальних соціальних ролей визначаються суб'єктивними поглядами батьків, їх переконаннями щодо методів і цілей сімейного виховання.

Вітчизняний психолог А.Вегнер трактує стиль виховання як стиль взаємин батьків з дитиною в сім'ї, що характеризується «ступенем контролю, турботи і опіки, тісністю емоційних контактів між батьками і

дитиною (емоційно теплий – емоційно холодний), характером управління поведінкою дитини з боку дорослих (демократичний – авторитарний), кількістю заборон (обмежувальний – вседозволяючий) і т.ін.» (Вегнер А.) [9].

У психолого-педагогічній науці дослідники виділяють різні стилі сімейного виховання. Аналіз та узагальнення наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів (А. Адлер, Т. Кравченко, Г. Мертон, Д. Олсон, К. Роджерс, Б. Скіннер, В. Солодников і ін.) дозволили виділити найбільш розповсюджені стилі дитячо-батьківських відносин. До них відносяться: демократичний, «емоційна дистанція», авторитарний, дитиноцентричний, хаотичний. Кожному з них характерні властивості, що безпосередньо впливають на психоемоційний стан дитини і на розвиток її особистості в цілому [2].

На сучасному етапі розповсюдженим є демократичний стиль. Його основна ознака полягає в прагненні досягти емоційної близькості з дитиною і допомогти їй індивідуальному розвитку. При цьому стилі висока вимогливість і контроль з боку батьків поєднуються з прийняттям дитини.

Українська дослідниця Т. Кравченко у своїх розвідках акцентувала, що демократичний стиль внутрішньосімейних відносин реалізується за такими основними напрямками: інформаційний, емоційний, діяльнісний (Кравченко Т.) [19].

№	Напрямок внутрішньосімейних відносин	Характеристика
1.	Інформаційний	Дитина активно сприймає інформацію, що надходить від батьків, фіксує, переробляє, інтерпретує, спираючись на свій, вже наявний, особистий досвід. У

		той же час, сприйняттю дитини властива суб'єктивність, певна неординарність через нестачу особистісного досвіду і нестереотипного мислення. У зв'язку з цим дитина може оригінально інтерпретувати отриману інформацію
2.	Емоційний	Перший позитивний і негативний досвід дитина отримує в стосунках з батьками. Там же вона пізнає значення понять добра і зла, любові, ніжності, радості, смутку, ненависті, чуйності та інших. Дитина сприймає і відчуває різноманітний емоційний вплив батьків і сама впливає на їх емоційну сферу. Завдяки цьому забезпечується особистісне сприйняття дитиною зовнішньої інформації, формування певного ставлення до неї. Це позитивно впливає на її подальшу соціалізацію в суспільстві.
3.	Діяльнісний	Під впливом установок, переконань, поведінки батьків, у дитини формуються життєві цілі, прагнення, інтереси, цінності. Адаптивне сприйняття соціальної дійсності формується за рахунок активної життєвої позиції батьків, можливості прояву ініціативи, самостійності, залучення в спільну діяльність батьками, суб'єкт-суб'єктні

		відносини з дитиною.
--	--	----------------------

Таким чином, популярний сьогодні демократичний стиль виховного впливу на дітей повноцінно реалізується в їх маленькому житті і істотно впливає на формування світосприйняття.

На думку Д. Кенделла і Г. Лессер, діти, що виховуються в сім'ях з демократичним стилем сімейного виховання характеризуються високою успішністю. У них у більшій мірі розвинена доброта, працьовитість, вміння відстояти свою позицію, самостійність, відповідальність, самокритичність (Кенделл Д.) [16].

К. Роджерс переконаний, що «головною ознакою ефективних дитячо-батьківських відносин є прояв справжніх щирих почуттів (як позитивних, так і негативних) усіма членами сім'ї». (Роджерс К.) [27]. А також безумовне прийняття своїх почуттів і почуттів інших, відданість своєму «Я». Для демократичної взаємодії з дітьми батьки повинні оволодіти такими навичками, як: вміння слухати дитину; вміння висловлювати свою думку і почуття так, щоб дитині було зрозуміло; вміння вирішувати проблеми таким чином, щоб результати задовольняли всіх.

Ще один стиль сімейного виховання – «емоційна дистанція». При ньому батьки зосереджують увагу тільки на своїх інтересах і пріоритетах. Контакти з дитиною носять переважно діловий ситуативний характер. Батьки при такому стилі виховання дуже слабо контролюють свою дитину, або не контролюють зовсім. Виховуючись в такій атмосфері, дитина відчуває себе тягарем для батьків, що викликає напругу й конфлікти у взаємовідносинах між батьками та дитиною. Для батьків характерним є перекладати більшу частину своїх обов'язків на дитину. Такий стиль виховання властивий для сімей, в яких дорослим притаманна нерозвиненість, слабкість батьківських почуттів, а дітям – негативні відхилення в поведінці, нестійкі риси характеру.

Джерелом зовнішніх і внутрішніх конфліктів у дітей стає прагнення домінувати, що, перш за все, формується через неухважність батьків до дитини. Порушення гармонії дитячо-батьківських відносин призводить до соціальної та психоемоційної дезадаптації дитини.

Традиційним в історико-педагогічному контексті є авторитарний стиль. Він характеризується вимогливою дисципліною, слухняністю, беззаперечним виконанням усіх вказівок батьків, проявом негативізму до дитячих пустощів, прагненням незалежності і самостійності з боку батьків.

У таких відносинах часто можна почути звинувачення, догани, зауваження, покарання щодо дитини. При таких умовах виховання у дітей розвиваються агресивність, замкнутість, підозрілість, емоційна холодність, формується почуття страху і провини перед покаранням, постійна настороженість і ворожість до оточуючих, підозрілість і тривожність.

Наступний стиль сімейного виховання – дитиноцентричний, для якого характерними є два підходи. При першому діти перетворюються на мету і сенс життя для батьків. У батьків у міру дорослішання дитини виникає страх втратити свій авторитет. У таких сім'ях у дітей з'являється схильність до розвитку наївності, безпосередності, грайливості, що значно знижує рівень вимог до дитини, внаслідок чого у неї можуть сформуватися інфантильність, неадекватне сприйняття себе і оточуючих, невпевненість в собі і своїх можливостях, егоїзм, переконаність в тому, що оточуючі повинні про неї дбати, допомагати і захоплюватися нею.

Але існує й інший підхід, коли батьки покладають великі надії на свою дитину, на її успіхи і таланти, тим самим, сподіваючись, що вона втілить в життя ті мрії, які батьки самі не реалізували.

І останній стиль сімейного виховання – хаотичний. Він характерний для таких сімей, де батьки використовують різні стилі виховання.

Наприклад, у батька проявляються такі якості, як строгість, вимогливість, схильність до контролю і покарання, а у мами, навпаки, проявляється м'якість, ніжність, прагнення задовольнити всі примхи і бажання дитини. За таких умов у родині виникає конфліктна атмосфера, в якій дитина змушена пристосовуватися до суперечливих вимог батьків, що може несприятливо вплинути на її психоемоційний стані.

Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури існують й інші підходи до типологізації сімей в окресленому аспекті. Так, А. Баркан виділяє «правильний» (адекватний) тип виховання і кілька типів «неправильного» виховання, що призводить до порушень розвитку психоемоційної сфери дитини (Баркан А.)[3].

До «правильного» типу дослідник відносить: високий рівень вербального спілкування між батьками і дітьми; включеність дітей в обговорення сімейних проблем; врахування думок дітей незалежно від віку; готовність батьків при необхідності прийти на допомогу; віра в успіх самостійної діяльності дитини; обмеження власної суб'єктивності в баченні дитини та інше.

Серед «неправильних» типів виокремлюють: «кумир сім'ї» (потурання всім бажанням дитини); гіперопіка (велика кількість обмежень і заборон, загострена увага і турбота про дитину); гіпоопіка (нестача опіки і контролю за поведінкою); бездоглядність (нестача опіки і контролю за поведінкою, що доходить до повної бездоглядності); «Попелюшка» (ігнорування потреб дитини, часте жорстоке поводження з нею); «їжаківі рукавиці» (неприйняття індивідуальних особливостей дитини, жорсткий контроль, рекомендації що до життя і поведінки дитини); підвищена моральна відповідальність (ігнорування реальних потреб дитини, великі вимоги порядності, безкомпромісної чесності, покладання відповідальності за життя і благополуччя близьких, які пред'являються не за віком); «культ хвороби» (підвищена невпевненість батьків, боязнь помилитися); «кронпринц» (батьки не займаються

власною дитиною, тому що у них не вистачає часу, зазвичай це відбувається в заможних сім'ях); суперечливе виховання (конфліктність між подружжям по вихованню дітей); зміна зразків виховання (зміна стилю виховання через обставини, що склалися).

Таким чином, сім'я виступає головним чинником формування психоемоційного розвитку дитини. В дошкільному віці діти емоційно дуже прив'язані до батьків, так як потребують їх визнання, любові та поваги.

РОЗДІЛ 2.

ШЛЯХИ ВПЛИВУ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Особливості діагностики психоемоційного стану дітей в залежності від стилю сімейного виховання

Важливою складовою надання психологічної допомоги сім'ям у вихованні дошкільників є проведення якісної психодіагностики, що повинна бути комплексною, орієнтованою на вивчення індивідуальних особливостей сімей, внутрішньосімейних стосунків та стилів виховання в них.

Для вирішення завдань дослідження, нами було відібрано методики, що дозволяють отримати необхідні емпіричні дані: схарактеризувати стилі сімейного виховання; визначити особливість емоційного стану; з'ясувати страхи дітей.

Для виявлення стилю сімейного виховання і констатації реального стану досліджуваної проблеми нами було підібрано наступний психодіагностичний інструментарій:

1) тест-опитувальник батьківського ставлення (А. Варга, В. Столін) [26];

2) проєктивна методика «Малюнок сім'ї» [34],

У контексті дослідження нами було проведено констатувальну діагностику визначення впливу стилю сімейного виховання на емоційну сферу дошкільників. У дослідженні взяли участь 29 осіб – учасників освітнього процесу Херсонського ясла-садка №18 Херсонської міської ради. Всі вони мають сімейні стосунки, і, таким чином, було вивчено 10 сімей.

Нами був проведений первинний аналіз групи випробуваних:

- 9 сімей – повні;

- 1 сім'я – неповна;
- кожна сім'я має одну дитину віком від 4 до 5 років.

Для діагностики з метою виявлення стилю сімейного виховання використовувався тест-опитувальник батьківського ставлення (А. Варга, В. Столін).

Батькам пропонувалося 61 твердження, на яке вони повинні були відповісти або «ТАК», або «НІ». Відповіді фіксувалися нами на аркуші для подальшого аналізу типу і стилю сімейного виховання та дитячо-батьківського відносини в родині.

Результати опитувальника підсумовуємо за п'ятьма шкалами: прийняття/заперечення; кооперація тобто соціальна бажаність поведінки дитини; симбіоз (відсутність дистанції між батьками та дитиною), авторитарний контроль; ставлення до невдач дитини.

За шкалою прийняття / неприйняття: високі бали підтверджують виражене позитивне ставлення до дитини; низькі бали – те, що дорослий вважає дитину невдахою.

За шкалою кооперація: високі бали говорять про щирий прояв інтересу до того, що цікавить дитину; низькі бали – про те, що дорослий займає стосовно до дитини протилежну позицію.

За шкалою симбіоз: високі бали – дорослий не встановлює психологічну дистанцію між собою і дитиною; низькі бали – дорослий навпаки дотримується психологічної дистанції між собою і дошкільником.

За шкалою контроль: високі бали демонструють занадто авторитарну поведінку дорослого щодо дитини; низькі бали свідчать про те, що контроль над діями дитини з боку дорослого зведений до мінімуму.

За шкалою ставлення до невдач дитини: високі бали є проявом того, що дорослий вважає дитину невдахою; низькі бали – що невдачі дитини дорослий вважає випадковими і вірить в її успіх.

Також психодіагностика, що проводилась нами, включала проведення методики «Малюнок сім'ї»: дітям дошкільного віку пропонувалося на стандартному аркуші паперу кольоровими олівцями або фломастерами намалювати малюнок своєї сім'ї. При цьому не можна було ніяк допомагати. Після закінчення малюнка дитині були поставлені такі питання:

1. Скажи, будь ласка, хто тут намальований?
2. Де вони знаходяться?
3. Що вони роблять? Хто це придумав?
4. Їм весело або нудно? Чому?
5. Хто з намальованих людей найщасливіший? Чому?
6. Хто з них самий нещасний? Чому?

Таким чином, психодіагностика включала проведення двох обґрунтованих методик, що мали на меті вивчення стилю сімейного виховання на дитину і отримання зворотнього зв'язку тобто визначення емоційного стану як відчуває себе в сім'ї дитина.

2.2. Експериментальне дослідження впливу стилю сімейного виховання на емоційну сферу дошкільників

Проведення обраних психодіагностичних методик дало нам матеріал для з'ясування впливу стилю сімейного виховання на емоційну сферу дошкільника.

Провівши дослідження, нами були отримані наступні результати з виявлення стилю батьківського виховання і типу дитячо-батьківських відносин (Додаток А).

Таким чином, більшість сімей мають демократичний стиль виховання, що складає 70% від усіх учасників опитування.

Крім цього, дані допомогли нам побачити, що жінкам більше властивий демократичний стиль виховання, і навіть ті, які мають

авторитарний і змішаний стиль, також схильні до співпраці. Лише одній з десяти жінок при виявленому авторитарному стилі притаманний диктат.

За даними дослідження більшості сімей властивий демократичний стиль виховання, при якому позиція дорослих базується на визнанні прав дитини на самостійність, активність, творчість, думки, помилки. У таких родинах до думки дитини прислухаються, дитину чують, дитина – повноправний учасник діалогу. При цьому стилі виховання головним є взаєморозуміння, взаємодовіра, взаємоповага. Однак, незважаючи на те, що думка дитини в сім'ї є важливою і до неї прислухаються, авторитет дорослого також беззаперечний.

В сім'ях з демократичним стилем виховання діти відчують себе потрібними, їх права не порушуються. Діти, які вирости в таких сім'ях, як правило, здатні стати лідерами, які легко пристосовуються до змін життя в суспільстві.

Авторитарний стиль виховання наявний у трьох осіб: 2 жінок та 1 чоловіка. При цьому стилі виховання дорослий ретельно стежить за дитиною і контролює його дії. Дитині встановлюються жорсткі обмеження і правила, обговорення яких не допускається. Такі батьки, як правило, дотримуються дистанції в стосунках з дитиною, закриті для спілкування з власною дитиною. Діти, які виховуються в таких сім'ях, переважно, стають замкнутими, менш самостійними і невпевненими в собі людьми.

Стиль потурання виховання присутній у однієї людини з дев'ятнадцяти. При такому стилі виховання дорослі дитині взагалі не приділяють уваги, вона надана сама собі. Потреби дитини найчастіше ігноруються, вона залишається один на один зі своїми переживаннями. Діти, які виховуються в таких сім'ях, скоріше за все виростають тривожними і невпевненими в собі людьми. Вони не здатні

вибудовувати відносини з оточуючими людьми, їм важко любити і довіряти. У таких дітей проявляється агресивність і образливість.

Змішаний стиль виховання властивий трьом особам із дев'ятнадцяти: демократичний з відтінком авторитарного у 2-х жінок, і демократичний з відтінком ігнорування у чоловіка.

Тип взаємин – співробітництво, виявлено у 15 осіб з 19. Це говорить про те, що більшість батьків намагаються ставити разом з дитиною спільні цілі і завдання спільної діяльності. При такому типі нівелюється егоїстичний нахил дитини, до її думки прислухаються, вона відчуває себе потрібною.

Тип взаємин – диктат, властивий 2-м батькам з 19: 1 жінка та 1 чоловік. У такому випадку батьки, висувають вимоги до дитини у вигляді наказу або насильства, тим самим ламають в дитині самостійність, почуття власної гідності, ініціативність.

Тип взаємин – невтручання, наявний у 2-х людей з 19, у обох чоловіків. У такому випадку батьки існують як би окремо від дітей, намагаються не стикатися з ними ніяким чином. Як правило татусі в таких родинах не беруть абсолютно ніякої участі у вихованні своїх дітей, що призводить до слабкого емоційного і психологічного контакту батьків і дітей в подальшому.

Для виявлення впливу стилю сімейного виховання на дитину нами була проведена проєктивна методика «Моя сім'я». Малюнки дітей були нами ретельно проаналізовані:

1. Сім'я №1: дитина – дівчинка. На малюнку вона зобразила сім'ю, яка перебуває на вулиці, під променями сонця, вся сім'я гуляє. Всі члени сім'ї стоять поруч один з одним, взявшись за руки, що говорить про емоційну близькість усіх членів сім'ї. Дитина намалювала себе пропорційно іншим членам сім'ї, що свідчить про те, що дитина в сім'ї відчуває себе досить значущою. На малюнку зображено сонце, що говорить про те, що дитина в сім'ї відчувається тепло. Найбільша голова

зображена у тата і бабусі, можна припустити, що дитина вважає їх найрозумнішими. Так само можна припустити, що в родині є взаєморозуміння, і всі члени сім'ї висловлюють свою думку, так як рот дитина намалювала всім з посмішкою. Найбільші руки зображені у мами, що говорить про могутність і товариськість із мамою в сприйнятті дитини. Більший за всіх на малюнку зображений тато, це дозволяє нам зробити висновок про владу тата в очах дитини. Ближче всіх до дитини мама і тітка, це говорить про тісний емоційний і психологічний контакт саме з цими членами сім'ї. В цілому, через малюнок проглядається сприятлива сімейна ситуація, дитина добре почувається у своїй родині, відчуває, що її люблять і цінують.

2. Сім'я №2: дитина – дівчинка. На малюнку вона зобразила сім'ю, що складається з трьох осіб: мами, тата і самої дитини. Себе намалювала між батьками, які тримаються за руки, що говорить про тісний емоційний і психологічний контакт з обома батьками. Для дитини батько й мати значущі. Найбільший рот зображений у мами, і на питання хто найщасливіший, дитина відповіла – мама, тому що у неї найширша посмішка. Це дає нам право припускати, що дитина вважає маму життєрадісною і веселою. Також дитина відповіла, що всі в родині веселі, а суму немає, тому що всім весело. В цілому, на малюнку проглядається сприятлива сімейна ситуація. Дитина відчуває себе потрібною обом батькам і відчуває від батьків турботу і любов.

3. Сім'я №3: дитина – дівчинка. На малюнку дитина зобразила маму і тата. Себе не зобразила, це говорить про те, що дитина явно відчуває себе в сім'ї знедоленою. Хоча дитина живе без батька, на малюнку тато зображений, що говорить про нестачу батька для дитини, їй хотілося б спілкуватися з татом. Коли дитині було поставлено питання: «А де ж ти?», то вона домалював себе поруч із татом, набагато менше і нижче, що говорить про відчуття пригніченості дитини, про її занедбаність, про нестачу уваги і любові. Всі члени сім'ї розташовані в правій частині

аркуша, що свідчить про можливу замкнутість життя родини. На питання: «Хто самий нещасний?» дитина назвала себе, тому що їй сумно і йде дощ, що говорить про недобре емоційне самовідчуття себе в сім'ї. Найщасливішою дитина вважає тата, можливо, припускає думку, що якби тато був би поруч, то все було б по-іншому. В цілому, в родині розвивається неблагополучна сімейна ситуація. У дитини формується почуття неповноцінності, труднощі самовираження в стосунках з близькими людьми. Дитині здається, що її не помічають.

4. Сім'я №4: дитина – хлопчик. Дитина зобразила сім'ю, що складається з 4-х осіб: мами, тата, бабусі і самої дитини. Вся сім'я на малюнку тримається за руки, що свідчить про тісний емоційний контакт в сім'ї. Найбільшою дитина зобразила маму – для неї мама є домінантою в сім'ї. Дитина розташувала себе поруч з татом, це говорить про те, що емоційно до дитини ближче тато. Бабуся зображена далеко від дитини, очевидно, що з нею емоційний зв'язок не такий тісний, як з іншими. У бабусі зображені великі очі і заштриховане волосся, що означає про тривожні емоції дитини по відношенню до бабусі. Можливо, бабуся проявляє строгість. На думку дитини, найбільшу владу в родині має мама. В цілому, в родині проглядається сприятлива сімейна ситуація, дитина відчуває, що його люблять і що він необхідний своїм батькам.

5. Сім'я №5: дитина – дівчинка. На малюнку вона намалювала себе, папу, маму, уявну дитину і в самому кінці домалювала бабусю (після питання хто самий нещасний). За малюнком видно, що домінантою в сім'ї є мама. Дитина зобразила її найбільшою, практично на всю висоту листа. Тато намальований трохи менше, але він також має велике значення для дитини. Себе дитина намалювала в самому низу маленького розміру, це говорить нам про пригніченості дитини, занедбаності, незначне місце в сім'ї. Дитина намалювала недалеко від себе молодшу сестричку, якої в реальності не існує, це говорить про те, що дитина сприймає свою сім'ю недостатньою, збитковою. Всі члени

сім'ї віддалені один від одного, що говорить про слабкість емоційних контактів між членами сім'ї. Штрихуванням дитина зобразила волосся у мами і тата, що говорить про напружені стосунки з батьками. За малюнком можна сказати, що у дитини занижена самооцінка з низьким рівнем домагань. У мами зображений заштрихований рот, що свідчить про можливу агресію з боку мами. В цілому, в родині проглядається несприятлива сімейна ситуація, дитина відчуває себе неповноцінною, не потрібною, їй не вистачає уваги від обох батьків.

6.Сім'я №6: дитина – хлопчик. На малюнку зобразив свою сім'ю, що складається з 6 чоловік. Дитина зобразила себе між татом і однією з сестер, це говорить нам про те, що саме з цими членами сім'ї у дитини більш тісний емоційний і психологічний зв'язок. Усі члени сім'ї розташовані поруч один з одним, що говорить про їх згуртованість. Найрозумнішим членом сім'ї дитина вважає бабусю, оскільки в неї намальована найбільша голова. В цілому, за малюнком можна зробити висновки, що сімейна ситуація в родині благополучна. Дитина відчуває себе потрібною і улюбленою. Вона впевнена, що її завжди підтримають і завжди допоможуть рідні.

7.Сім'я №7: дитина – хлопчик. На малюнку зобразив себе, маму, тата і кішку. Найбільшим і розумним дитина зобразила тата. Себе дитина розмістила між батьками, але пропорційно значно менше, що говорить про пригніченість і незначне її місце в сім'ї. На малюнку також зображена кішка, що свідчить про нестачу спілкування, про потребу дитини в емоційному теплі. В цілому, на малюнку ми бачимо розвиток несприятливої сімейної ситуації з наявною нестачею емоційного тепла і спілкування.

8.Сім'я №8: дитина – дівчинка. На малюнку дитина зобразила сім'ю, що складається з мами, тата, самої дитини і молодшого братика. Себе дитина зобразила між мамою і татом і коляскою з молодшим братиком, це говорить про те, що дитина багато часу проводить з

молодшою дитиною, допомагає батькам у догляді за нею. Найтісніший контакт, виходячи з аналізу малюнка, у дитини з мамою і братиком. Тата й маму дитина намалювала на одному рівні, що говорить нам про однакову значущість батьків для дитини. В цілому, ми бачимо сприятливу сімейну ситуація, дитина відчуває себе потрібною близьким, переконана, що її цінують, поважають і люблять.

9.Сім'я №9: дитина – хлопчик. На малюнку дитина зобразила себе з сестрою і батьками на вулиці на травичці під сонечком, з кульками в руках. Найтісніший емоційний контакт з мамою і сестрою, їх він зобразив поруч із собою. Папу дитина зобразила відстороненого від інших. У той же час у тата зображена найбільша голова, значить дитина вважає його найрозумнішим. Мамі намалювала великі очі, що говорить про тривожності дитини по відношенню до мами. На малюнку зображено сонце – дитина відчуває себе захищеною в своїй родині. В цілому, можна припустити, що сімейна ситуація в даній сім'ї сприятлива. Дитина відчуває себе потрібною і бажаною у своїй родині.

10.Сім'я №10: дитина – дівчинка. На малюнку дитина намалювала сім'ю, що складається з 4-х осіб: мами, тата, самої дівчинки і брата. Вище за всіх на аркуші намальований тато, що говорить про його домінування в родині. Всі члени сім'ї розташовані близько один до одного, що говорить про тісний емоційний контакт між усіма членами сім'ї. Сам дитина знаходиться між батьками, значить відчуває себе потрібною і необхідною в сім'ї. Всім членам сім'ї дитина намалювала очі – точки, що може говорити про те, що в родині частіше не показують свої негативні емоції. Всі члени сім'ї зображені на вулиці, де всі займаються своєю справою: мама поливає квіти, тато збирає квіти для мами, сама дівчинка ловить золоту рибку, а братик грає в м'яч. На питання чи весело в твоїй родині, дитина відповіла, що весело, тому що всі люблять один одного. В цілому, можна зробити підсумок, що в родині розвивається сприятлива сімейна ситуація. Дитина відчуває себе

в сім'ї значущим, улюбленим. Вона відчуває, що з її думкою рахуються, що до неї прислухаються.

Аналіз типу і стилю дитячо-батьківських відносин ми проводили на батьках дітей обраної групи випробовуваних за допомогою тесту-опитувальника дитячо-батьківських відносин А. Варга, В.Століна. За результатами даного тесту, ми виявили, що більшість сімей з нашої вибірки вважають за краще демократичний стиль виховання своїх дітей, що становить 70% з усієї вибірки. Крім цього, дані допомогли нам побачити, що жінкам більше властивий демократичний стиль виховання, і навіть ті, які мають авторитарний і змішаний стилі, також проявляють співпрацю.

Для виявлення впливу стилю сімейного виховання на дитину, нами була проведена проєктивна методика «Моя сім'я». Малюнки дітей були нами ретельно проаналізовані і виявлені такі особливості: в сім'ях, де переважаючим є демократичний стиль виховання, дитина позитивно сприймає свою сім'ю, йому властивий сприятливий емоційний стан. У сім'ях, де батьки вважають за краще деструктивні стилі виховання, у дітей проявляється негативне сприйняття своєї сім'ї, яке виражається у відчутті пригніченості, занедбаності, малозначності, низькій самооцінці, потребі в емоційному теплі.

ВИСНОВКИ

Виховання емоційної сфери дитини знаходиться в ареолі сімейних обов'язків. Батьки повинні усвідомлювати, що роль почуттів та емоцій у житті дитини має виняткове значення. Саме вони надають експресії, прикрашаючи його сприйняття, уявлення і відчуття життєвих реалій в аспекті соціального середовища, впливаючи на думки. Таким чином, у результаті дослідження впливу стилю сімейного виховання на емоційну сферу дошкільників ми дійшли таких висновків:

1. Дітям дошкільного віку властиві вікові особливості розвитку емоційної сфери та психоемоційного стану, що характеризується такими показниками, як: спокійний емоційний фон сприйняття; прояв емоцій по ланцюжку «бажання – вистава – дія – емоція»; більш керовані емоційні процеси; розвиток емоційного передбачення; поява афективних реакцій; поява нових мотивів для діяльності; здатність оцінювати власну поведінку. На психоемоційний стан дітей впливають різні умови і фактори. Найпершими і важливими факторами є усвідомлене бажання або небажання батьків мати дитину, процес появи дитини на світ, а також фактори, які мають соціокультурний, соціально-економічний і соціально-психологічний характер. Але серед усіх умов і факторів, головним же і основним є сім'я і сформований стиль виховання і тип дитячо-батьківських відносин.

2. Стиль виховання визначається стратегією і емоційним забарвленням взаємин батьків з дитиною в сім'ї, що характеризується ступенем контролю, турботи і опіки, тісністю емоційних контактів між батьками і дитиною, характером керівництва поведінкою дитини з боку дорослих, кількістю заборон і т.п. Узагальнення і аналіз наукових досліджень дав можливість виділити найбільш поширені стилі дитячо-батьківських відносин, таких як демократичний, авторитарний, потурання, «емоційна дистанція». Кожному стилю характерні

специфічні властивості, які впливають на психоемоційний стан дитини. Наприклад, при обмеженні ініціативи дитини і ретельний контроль, проявляється відчуття власної несаможитності, виникає почуття безпорадності. При таких умовах дитина може бути нечутливим до позитивних емоцій і не може мати повну орієнтування в емоційних станах. При ігноруванні потреб дитини, у нього виникають внутрішньоособистісні конфлікти. Дитина не може зрозуміти свої емоційні стани. Надалі, це призводить до того, що у дитини не можуть сформуватися соціальні емоції. При потуранні всім бажанням дитини проявляється емоційна нестійкість, яка провокує підвищену тривожність, при якій виникає нестача емоційної чуйності. При нестачі тепла, турботи, невключення в життя дитини, відбувається порушення динаміки емоційних станів, а також апатія. При завищених вимогах до дитини від батьків, відбувається підвищення емоційної збудливості. Дитина позбавляється відчуття стабільності.

3. Провівши констатувальний етап вивчення впливу стилю сімейного виховання на емоційну сферу дошкільників, нами було з'ясовано, що в сім'ях з демократичним стилем виховання у дітей розвивається позитивна емоційна сфера. У сім'ях, де переважає авторитарний стиль виховання, у дітей розвивається тривожність, обережність, що призводить до появи нових страхів, не характерних для дитини дошкільного віку.

Отже, оцінка результатів ефективності виховного сімейного впливу уможливила з'ясування найбільш дійових способів психологічного впливу на дітей дошкільного віку в умовах сімейного виховання. Як свідчать результати констатувального дослідження негативні якості та характеристики формуються в дітей, у вихованні яких використовують методи змагання, попередження, контролю, невтручання. Застосовуючи такі підходи, батьки не зважають на людські якості дітей, головне, щоб вони досягали високого результату будь-якими методами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Индивидуальная психология и развитие ребенка. Москва: Изд-во «Институт общегуманитарных исследований», 2017. 166с.
2. Арутюнянц Э. Педагогический потенциал семьи и проблема социального инфантилизма молодежи. *Отец в современной семье*, Вильнюс, 1988. С. 26-33
3. Баркан А.И. Как правильно воспитывать ребенка. Что делать родителям. Москва. Изд-во «АСТ», 2009. 287с.
4. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології. *Позашкільна освіта та виховання*. 2007. №2. С.2 – 6.
5. Богущ А.М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. – С.28.
6. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. СПб. Питер, 2014. 398с.
7. Варга А.Я. Структура и типы родительских отношений. М.: ВЛАДОС, 2007. 656с.
8. Варга А.Я. Типы неправильного родительского отношения. М., 2011. 48 с.
9. Вегнер А. Л. Психология развития: словарь. М.: ПЕР СЭ, 2005. 176с.
10. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. Москва. Изд-во: Юрайт, 2016. 224с.
11. Демченко М. Класифікація типів сімейного виховання та аналіз деструктивної поведінки дітей <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v4/i8/8.pdf/>
12. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

- 13.Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. – С.240 – 241, 827 – 828.
- 14.Изард К. Психология эмоций.М.:Питер, 2011. 464с.
- 15.Катанаха А. Вихователі та батьки – поруч чи разом? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 7. С.21–24.
- 16.Кенделл Ф.С. Психотерапия детей и подростков. СПб.: Питер, 2002. 432с.
- 17.Ковалев А.Г. Психология семейного воспитания. М.:Прспект, 2006. 256с.
- 18.Кон И.С. Ребенок и общество. М.: Академия, 2013. 336с.
- 19.Кравченко Т. Основні підходи до організації взаємодії сім'ї та школи як фактора соціалізації дітей шкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 2013. № 47. С.136-142. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2013_47_23.
- 20.Максименко С.Д. Психологія особистості: парадигма життєстворення. *Психологія і суспільство*, 2006. № 4. С. 48-52.
- 21.Маленіна В.М., Онуфрієва Л.А. Особливості психоемоційного розвитку дитини дошкільного віку. *Актуальные вопросы помощи личности в кризисных состояниях*. Брест, БРГУ. 2018. С.122-124.
- 22.Михальська С.А. Особливості розвитку етичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип.39. С.157-166. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_39_16.
- 23.Минаева В.М. Развитие эмоций дошкольников. Занятия. Игры. М.: АРКТИ, 1999. 48с.
- 24.Нечитайло Н. Особливий підхід до «особливих» родин. *Дошкільне виховання*. Київ. 2016. № 1. С. 10–13.
- 25.Психологічний супровід емоційного розвитку дошкільників. *Психолог дошкілля*. 2016. №7. С. 4-46.

26. Райгородский Д.Я. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика детей. Самара: Издательский дом «Бахрах–М», 2014. 624с.
27. Роджерс К. Становление личности. Москва. «Эксмо-Пресс», 2001. 314с.
28. Родинне виховання: сучасні підходи / упор.: Т.Вороніна, О.Мельник. К.: Шк. світ, 2010. 112 с.
29. Смирнова Е.О. Общение дошкольников с взрослыми и сверстниками. М.: МОЗАЙКА – СИНТЕЗ, 2012. 192с.
30. Тіхонова М.І. Психологічні фактори емоційної дезадаптації молодших школярів: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 301 с.
31. Туркот Т. Агресивна поведінка: виявити, запобігти, допомогти. *Дошкільне виховання*. 2016. № 12. С. 6–9.
32. Федяєва В.Л. Дитиноцентрична концепція сімейного виховання у науковому доробку В.О.Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*. Умань. 2011. Вип.10. С.496 – 500.
33. Фомина Л.К. Понятие и типы детско-родительских отношений. *Молодой ученый*. 2014. №2. С. 704-707.
34. Шамилова Г.А. Психодиагностика эмоциональной сферы личности: практ. пос. М.: АРКТИ, 2006. 232с.
35. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте. *Вопросы психологии*. 1971. № 4. С. 6-20.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця «Стилі сімейного виховання та типи дитячо-батьківських відносин».

Сім'я	Шкала	№1 Прийняття-відхилення	№2 Соціальна бажаність поведінки	№3 Симбіоз	№4 Авторитарний контроль	№5 Відношення до невдач дитини	Стиль виховання	Тип дитячо-батьківських відносин
Сім'я №1	Мати	30	6	4	4	0	Дем.	Співробіт.
	Батько	31	7	5	3	2	Дем.	Співробіт.
Сім'я №2	Мати	27	5	4	6	1	Дем.	Співробіт.
	Батько	29	5	6	4	1	Дем.	Співробіт.
Сім'я №3	Мати	29	5	6	4	1	Дем.	Співробіт.
	Батько відсут.	-	-	-	-	-	-	-
Сім'я №4	Мати	25	5	5	3	1	Дем.	Співробіт.
	Батько	26	6	6	7	2	Автор.	Диктатура
Сім'я №5	Мати	29	6	3	7	2	Автор.	Диктатура
	Батько	30	5	3	2	1	Попул.	Невтруч.
Сім'я №6	Мати	33	5	6	6	2	Автор.-дем.	Співробіт.
	Батько	29	4	5	5	2	Дем.	Співробіт.
Сім'я №7	Мати	27	5	6	4	1	Дем.	Співробіт.
	Батько	20	3	3	4	0	Дем.-ігнор.	Невтруч.
Сім'я №8	Мати	30	5	6	5	0	Дем.	Співробіт.
	Батько	28	5	4	4	1	Дем.	Співробіт.
Сім'я №9	Мати	31	6	6	5	1	Дем.	Співробіт.
	Батько	26	5	4	4	2	Дем.	Співробіт.
Сім'я	Мати	31	6	7	5	3	Дем.-	Співробіт.

№ 10							автор.	г.
	Батько	30	5	6	4	2	Дем.	Співробі г.

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Кривонос Людмила Михайлівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу

академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

15.04.2021
(дата)

(підпис)

Людмила Кривонос
(ім'я, прізвище)